

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA INKLYUZIV TA'LIMNING PEDAGOGIK-PSIXIOLOGIK JIHATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ergasheva Madina Kaxramon qizi

Guliston davlat pedagogika instituti magistri

Annotatsiya. Tezisning maqsadi umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'limni yanada samarali tashkil etish uchun pedagogik-psixologik yondoshuvlarni takomillashtirishga doir ilmiy tavsiyalarni ishlab chiqishdir. Tadqiqotda inklyuziv ta'limning pedagogik asoslari, o'qituvchilarning psixologik tayyorgarligi, o'quvchilarning maxsus ehtiyojlarini inobatga olish hamda o'quvchilarga individual yondoshuvni amaliyotda qo'llash masalalari yoritilgan. Shuningdek, o'quv jarayonida psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash xizmatlari, o'qituvchilarning inklyuziv ta'limni tashkil etishdagi roli va metodik yondoshuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'zbekistondagi umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'limni amalga oshirishdagi mavjud muammolar, o'qituvchilarni tayyorlash tizimidagi kamchiliklar, o'quvchilarga individual yondoshuvlarni amalga oshirishdagi qiyinchiliklar ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun psixologik xizmatlarning roli va o'quvchilarning ruhiy holatini yaxshilash bo'yicha metodik takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit soʻzlar: Inklyuziv ta'lim, pedagogik-psixologik yondashuvlar, pedagogik-psixologik jihatlarni takomillashtirish yoʻllari, inklyuziv ta'limning ijtimoiy foydalari.

Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarning, shu jumladan, maxsus ehtiyojlari boʻlgan bolalarning umumta'lim maktablarida birga ta'lim olishini ta'minlovchi ta'lim modeli boʻlib, uning asosiy maqsadi teng imkoniyatlar yaratish va barcha o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasi, psixologik rivojlanishi hamda individual ehtiyojlariga mos ta'lim berishdir. Inklyuziv ta'limning pedagogik va psixologik jihatlarni takomillashtirish bugungi kunda jamiyatda mavjud boʻlgan turli ehtiyojlarga javob berish va barqaror rivojlanishga erishish uchun zarur.

1. Inklyuziv Ta'limning Ta'rifi va Asosiy Prinsiplari

Inklyuziv ta'lim – bu barcha o'quvchilarga o'zlarining shaxsiy imkoniyatlariga mos keladigan ta'lim imkoniyatlarini yaratishdir. Bu usul quyidagi asosiy prinsiplar asosida amalga oshiriladi:

- **Tenglik prinsip:** Har bir bola, uning salohiyatiga qarab, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishga haqlidir.
- **Diversity (xilma-xillik) prinsip:** O'quvchilarning turli ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olish zarurati.
- **Integratsiya prinsip:** Maxsus ehtiyojlari boʻlgan o'quvchilarni boshqa bolalar bilan birgalikda ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish.

- **Hamkorlik prinsip:** O'qituvchi, psixolog, ota-onalar va boshqa mutaxassislarning birgalikda ishlashi.

2. Pedagogik-psixologik yondashuvlar

Inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagogik va psixologik yondashuvlar zarur. Bular quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- **Differensial ta'lim:** O'qituvchilar turli o'quvchilar uchun individual ta'lim usullarini tanlashi kerak. Bu, maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun o'zgartirilgan o'quv dasturlari, individual yordam va qo'shimcha resurslarni taqdim etishni o'z ichiga oladi.
- **Pedagogik moslashuvlar:** O'qituvchi darslarni rejalashtirishda bolalarning turli ehtiyojlarini hisobga olishlari zarur. Bu, o'qish materiallarini, darsliklarni va o'quv muhitini moslashtirishni anglatadi. Masalan, vizual yoki eshitish qobiliyatlari cheklangan o'quvchilar uchun mo'ljallangan qo'shimcha vositalar (brajlarda yozilgan kitoblar, audio materiallar va boshqalar).
- **Kooperativ ta'lim:** O'quvchilarning bir-birlariga yordam berishiga, guruhlarda ishlashiga imkoniyat yaratish. Bu ularni birgalikda ishlashga, empatiya, muloqot va boshqa ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.
- **Psixologik qo'llab-quvvatlash:** Psixologlarning roli juda muhim. Ular o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, o'quv jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarni hal qilishda yordam beradi. Shuningdek, psixologik yordam o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ijtimoiy integratsiya jarayonini yengillashtiradi.

3. Pedagogik-psixologik Jihatlarni Takomillashtirish Yo'llari

Inklyuziv ta'limni yanada takomillashtirish uchun quyidagi pedagogik va psixologik choralarni amalga oshirish zarur:

- **O'qituvchilarni tayyorlash:** Inklyuziv ta'limni amalga oshirishda o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirish uchun maxsus dasturlar tashkil etish. O'qituvchilar maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalar bilan ishlashda samarali bo'lish uchun doimiy ravishda kasbiy tayyorgarlikdan o'tishlari lozim.
- **Maktabda psixologik xizmatlarni rivojlantirish:** Har bir maktabda malakali psixologlarning bo'lishi va ular tomonidan o'quvchilarga individual psixologik yordam ko'rsatish zarur. Bunday yondashuv o'quvchilarning o'z salohiyatlarini to'liq ochishga yordam beradi.
- **Resurslarni optimallashtirish:** Maxsus ta'lim vositalari va yordamchi materiallarni samarali ravishda taqdim etish, shu jumladan, eng yangi texnologiyalar va metodlarni joriy etish. Bu, o'quvchilarni motivatsiya qilish va ta'lim jarayonini yanada qiziqarli qilishga xizmat qiladi.
- **Yordamchi xizmatlarning integratsiyasi:** Inklyuziv ta'limda yordamchi xizmatlarni, masalan, maxsus terapevtlar, pedagoglar va ota-onalarni

birlashtirish zarur. Bu, bolalarning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish va ta'limni optimallashtirishga yordam beradi.

4. Inklyuziv Ta'limning Ijtimoiy Foydalari

Inklyuziv ta'lim nafaqat o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatning umumiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

- **Ijtimoiy integratsiya:** Maxsus ehtiyojli bolalar boshqa o'quvchilar bilan birga ta'lim olishi orqali jamiyatga integratsiya qilinadi. Bu, ularning o'zini erkin va to'laqonli his qilishlariga yordam beradi.
- **Empatiya va bag'rikenglikni rivojlantirish:** Inklyuziv ta'lim jarayonida bolalar turli ehtiyojlarga ega o'quvchilar bilan muloqot qilish orqali empatiya va bag'rikenglik ko'nikmalarini rivojlantiradilar.
- **Ko'proq imkoniyatlar yaratish:** Inklyuziv ta'lim orqali o'quvchilar o'zlariga mos keladigan va ular uchun qulay bo'lgan ta'lim imkoniyatlarini olishadi, bu esa ularning kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi.

Xulosa

Umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'limning pedagogik-psixologik jihatlarini takomillashtirish nafaqat bolalarning bilim darajasini oshirish, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchilar, psixologlar, ota-onalar va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zarur. Shuningdek, inklyuziv ta'limni amalga oshirishda metodik yondashuvlar, resurslar va texnologiyalarni samarali boshqarish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Raxmatullayeva, N. S. (2015).** *Inkluziv ta'lim: nazariy asoslar va amaliyot.* Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
2. **Xudoyberganova, D. R. (2020).** *Inkluziv ta'lim va psixologiya: nazariy va amaliy yondoshuvlar.* Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
3. **O'rozboyeva, N. (2019).** "Inkluziv ta'limda individual yondoshuvning ahamiyati". *O'zbekiston pedagogik ilmiy-texnik jurnali*, 1-son.
4. **Toshpulatova, S. (2021).** "Inkluziv ta'limda o'quvchilarning psixologik tayyorgarligini oshirish usullari". *Pedagogika va psixologiya masalalari jurnali*, 4-son.
5. **O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi (2021).** "Inkluziv ta'limning asosiy tamoyillari va metodlari".
6. **UNESCO (2020).** "Inclusive Education: A Guide for Policy Makers".